

ANTALOVICS PÉTER

A felelősség súlya

***Csernobil (Chernobyl)*, 2019, rendezte: Johan Renck**

Nehéz a *Csernobil* minisorozatról úgy beszélni, hogy az ember az első lendülettel ne csússzon bele a történelmi esemény ecsetelésébe, és ne mossa össze a műalkotásról szóló elmélkedést a néhány évtizede megtörtént, a körülményekhez képest részletesen dokumentált katasztrófa boncolgatásával. Talán nem is lehet, nem is kell mindent szétválasztani. Az ukrainai (akkor szovjetunióbeli) események szinte a modern folklór részévé váltak, s a jelenség az általános titkolózás, az eset bonyolultsága miatt többé-kevésbé a mai napig ismeretlen részletektől hemzseg, amelyek csak felerősítették a tragédiát körbelengő misztériumot. Ehhez a misztériumhoz nagyban hozzájárul az is, hogy magának a katasztrófa lényegének megértése, egy atomreaktor működésének, a magfizikai folyamatoknak és a belőle fakadó legfőbb veszélyforrásnak – radioaktív sugárzás – pontos megértése a kevésbé hozzáértőkben a mai napig rejtélyes, félelmetes érzést kelt.

Az 1986-os atomkatasztrófát feldolgozó, az HBO és a Sky koprodukciójában készült ötrészes, egyórás epizódokból álló miniszéria olyannyira komolyan veszi a dokumentarista igényt, hogy az események egyes részleteiben a dokumentumfilmekkel is lépést tart, azzal együtt, hogy bizonyos esetekben dramaturgiai okokból eltér a valóságtól. A dokumentarista jellegből fakad az is, hogy a *Csernobil* csak formailag sorozat, gyakorlatilag egy ötórás, ugyanennyi részre szedett nagyjátékfilm (az egyedüli sorozatokra jellemző, érdekesítő epizódbefejezést az erőmű alá behatoló bűvárok történeténél használja Johan Renck rendező). Craig Mazin forgatókönyvíró két és fél éves kutatómunkát szánt a törté-

nelmi és tudományos háttér pontos felkutatására, ami megalapozza az elkészült mű hitelességét, igaz, egyesek, például Adam Higginbotham úgy vélik, az alkotók több történetiszálat pontatlanul ábrázoltak vagy felnagyítottak. Ez utóbbira példa Higginbotham szerint az, ahogyan bemutatották a katasztrófa tudományos okainak felkutatását és a tudósok hősiessé, állammal folytatott harcát az igazságért.

A *Csernobil* központi szála a két főszereplő, Valerij Legaszov (Jared Harris) és Borisz Scserbina (Stellan Skarsgård) küzdelme a katasztrófával, az idővel és az egyéni érdekek felett álló, legtöbbször azokat (ki)használó és elnyomó államhatalommal. Két archetípussal találkozunk: a bizonytalan, hallgatag, elmélyült, vívódó tudós Legaszovval és a magabiztos, fölényes, saját – de a szovjet rendszerben mindig viszonylagos – hatalmának tudatában álló politikus Scserbinával. A két embert Gorbacsov (David Dencik) jelöli ki a kríziskezelésre, a páros először kényszerből, majd bajtársiasságból, végül jóbarátként működik együtt. A véletlenül összefonódott sorsú emberek hatalmas jellemfejlődésen mennek keresztül. Legaszov önnön felelősségét és befolyását fokozatosan felismerve egyre bátrabban mer cselekedni, aminek csúcspontja a zárójelenet, amikor a tudós a közvetlen felelősök, Gyatlov (Paul Ritter), Brjuhanov (Con O'Neill) és Fomin (Adrian Rawlins) kirakatpere során tett vallomásában átlépi a hatalom komfortjának határát: rámutat, hogy az egyéni felelősségeken túl a hierarchikus, mindenkit markában tartó, saját hibáit beismerni képtelen rendszer a katasztrófa végső, elemi okozója. Teszi ezt úgy, hogy tudatában van az így előidézett végzetének, ám felfogja, hogy a közösségi érdek meghaladja saját életének értelmét. Scserbina ellentétes irányú pályát jár be, a nagyhangú politikus az ötödik részre megtört, saját szerepét megkérdőjelező emberré válik. Átalakulásának egyik csúcspillanata, amikor Legaszov közli vele, az atomerőmű közelében való hosszú tartózkodásuk miatt mindkettjüknek legfeljebb néhány éve van hátra. Skarsgård elképesztő erővel játssza el az embert, akinek egy pillanat alatt pereg le élete a szeme előtt. A főszereplők viszonyának megváltozására, a barátság kialakulására az egyik legkifejezőbb példa, amikor a két ember elkezd tegezni egymást.

Ulana Homjuk (Emily Watson) karaktere az egyetlen, akit nem valóságos személyről mintáztak; az alkotók vele tisztelegtek az előtt a csoportnyi tudós előtt, akik a valóságban Legaszovék mellett álltak a kritikus időszakban. Homjuk karakterét érték kritikák, mondván, a korabeli szovjet atomprogramban nő nemigen kaphatott ilyen fontos szerepet. A sorozat belső rendszerében azonban jól működik a céltudatos, szilárd erkölcsi tartással rendelkező tudós nő karaktere, aki kiegyensúlyozza a sokszor nálánál forrófejűbb és bizonytalanabb Legaszov és Scserbina párosát, és többször központi jelentősége van a cselekmény továbbgördülése szempontjából.

A *Csernobil* a főszereplők mellett egyenlő súllyal mutatja be a kismemberek önfeláldozását, azokat a hétköznapi hősokeket, akik a katasztrófa miatt önhibájukon kívül a legsúlyosabb árat fizették. Az alkotók személyes sorokon keresztül láttatják a tragédia következményeit: Ignatyenko tűzoltó és felesége, Ljudmila történetét, a horrorisztikus sérüléseket szenvedő erőműi dolgozók (Toptunov, Akimov stb.) kétségbeesett erőfeszítéseit közvetlenül a tragédia utáni percekben, az életveszély teljes tudatában dolgozó bányászok dacos munkáját, a biorobotoknak nevezett, gyakorlatilag halálraítélt „likvidátorokat” a sugárzó tetőn (a teljes sorozat egyik legtorokszorítóbb jelenete), a Bacso vezette állatirtókat – amely talán az egyetlen, indokolatlanul terjengőssé és patetikussá váló cselekményszál –, vagy a már említett bűvárokat...

Bár a sorozat nem menti fel teljesen a tragikus kimenetelű tesztet a helyszínen felügyelő, ezáltal első számú felelős Gyatlovot, egyértelművé teszi, hogy az emberi tényező önmagában – ahogy arra Legaszov is rámutat – nem volt elég a katasztrófa bekövetkezéséhez. Gyatlov végzetes magatartása mögött ott kellett lennie annak a rendszernek, amely lehetővé tette az események tragikus kibontakozását, annak a rezsimnek, amely önmeghatározása szerint tévedhetetlen. Legaszov, Scserbina és Homjuk ugyanúgy viaskodik az ügy során a KGB-t képviselő Csarkovval, a megkérdőjelezhetetlen hatalom képviselőjével, mint a veszélyt érző, de tehetetlen beosztottak Gyatlovval, ráadásul utóbbiakat is szorítják a magasabb szintről rájuk feszülő érdekek. A *Csernobil* az első perctől az utolsóig egy haláltánc, ám a sorozat legbelül, a maga bizarr módján

mégis optimista: hisz az alapvető emberi jóságban, és olyan világgépet alkot, amelyben a kiszolgáltatott egyén képes önmagán túl tekinteni, belátni, hogy létezik fontosabb, nagyobb jó – a közösség érdeke –, és ezért akár saját életét is feláldozza.

Számunk szerzői

- AĆIN, Jovica** (1946) prózaíró, műfordító
ALTER Emese (1996) egyetemi hallgató
ANTAL Norbert (2002) középiskolai diák
ANTALOVICS Péter (1993) költő, újságíró
BALI Péter (1992) prózaíró
BARRY, Kevin (1969) prózaíró
BÍRÓ Tímea (1989) költő, újságíró
BÖDECS László (1988) költő, kritikus
CIROK SZABÓ István (1995) költő
DIMITROV Nikoleta (1999) egyetemi hallgató
DUDÁS Robert (1997) egyetemi hallgató
FEHÉR Miklós (1994) prózaíró, újságíró
GÖMÖRI Eszter (1992) költő, slammer
GREGUSS Lilla (2001) író, költő
KAKUSZI Elvira (1990) fotográfus, szerkesztő
KECSKÉS Ildikó (1993) műfordító, tanár
KOMOR Zoltán (1986) prózaíró
KORMÁNYOS Ákos (1992) költő, pszichológus
LÁNG Orsolya (1987) író, filmrendező
MOHÁCSI Balázs (1990) költő, kritikus, műfordító
NAGY Dániel (1994) költő
NAGY Hajnal Csilla (1992) költő, író, szerkesztő
NAGY Tamás (1996) költő
OLÁH Tamás (1990) költő, teatrológus, dramaturg
PÁL Sándor Attila (1989) költő, szerkesztő

PÁSZTOR KICSI Gergely (1993) egyetemi hallgató
PATYEREK Réka (1996) kritikus, tanár
SÁNTA Miriám (1993) költő, író, műfordító
SERFŐZŐ Réka (1996) műfordító
SIMON Bettina (1990) költő
SZABÓ Réka Dorottya (2001) középiskolai diák
SZENDI Nóra (1988) író, kritikus, szerkesztő
TOLNAI Zsiga (2002) középiskolai diák
TÓTH Szilárd (2001) középiskolai diák
VAJSENBEEK Péter (1997) költő
VESZPRÉMI Szilveszter (1997) költő, slammer, blogger